

Balázs Géza

Kettő van belőlem?

A párosság a természetben, a társadalomban, bennünk

Ifjúkoromban írónak készültem, írtam egy tipikus történetet: mi lett volna, ha egy jó módú családba születek, mindent megkapok, aranyifjúként menő kocsi-val száguldozok. Az írás szerint rossz vége lett volna.

Manapság, amikor már ismét írónak készülök, remélve, hogy lesz időm gondolataimat minden kötöttség, napi feladat, penzum nélkül papírra vetni, azon gondolkodom, hogy döntéseim miként befolyásolták életemet, mennyi volt a kacskaringó, esetleg üresjárat, jó kormányos voltam-e, s ügyesen futtat-tam-e végig életemen a párhuzamosságokat.

Egyébként két éves koromban csaknem belefúadtam a Rákos-patakba; úgy hat éves korom tájt egy gazdag szlovák házaspár, szüleim jó barátai örökbe akartak fogadni; tizenkét éves korom tájt, emlékszem, Upponyban kirándulva, szállásadónőnk annyira belém szeretett, hogy megkérdezte nagynénémet, jó családban élek-e, mert ő szívesen fölnevelne. A párhuzamos életek ott csap-kodtak körülöttem.

Valamiféle eleve elrendelésnek érzem néprajzi érdeklődésemet és a rádiózás szeretetét. Tizenéves kislányként látom magam, amint a cserépkályha mellett *A magyarság néprajzát* nézegetem, és kimásolom a népi eszközök egyszerű rajzait. Még egy kicsit várnom kellett, amikor első éves egyetemistaként jeles tanulmányi eredménnyel engedélyt kértem harmadik szakként a néprajz fölvételére. Tizenhárom éves kislányként ábrándozva néztem a Keresztúri úti általános iskola néma osztálytermi hangszóróit: ezekben műsort is lehetne sugározni. Két év múlva már az I. László Gimnázium iskolarádióját szerkesztettem. Azóta nem nagyon telt el év, hogy ne rádióztam volna.

A bölcsészkarra akkoriban nehéz volt bejutni. Félttem, hogy nem sikerül. Elhatároztam, ha nem vesznek fel, elmegyek mozdonyvezetőnek. Vonzott a vasút, romantikusnak, regényesnek tartottam. Elsőre fölvettem. De a vasút iránti szeretet, nosztalgia megmaradt. Folyamatosan követtem a vasút sorsát, világát, különösen a kisvasutakét, erdei vasutakét. A vasút-ember kapcsolatból formálódott az általam vasútnéprajznak vagy vasútantropológiának nevezett irányzat. Ha már nem lettem vasutas, legalább kutatásaimban és írásaimban kapcsolódtam össze a vasúttal. És 50. születésnapomra kaptam egy valódi kisvasutat is.

Úgy hozta a sors, hogy nyelvész lettem. És közben néprajzos is maradtam, rádióztam is, a szépirás elmaradt, de talán sikerült valamit átmenteni belőle egyéb írásaimba, esszéimbe. Írni ugyanis mindig öröm számomra: akkor is, ha az ároktői juhászatról, a pesti szlengről, vagy akár a magyar nyelvi kultúra történetéről írok. És még mi mindenről szeretnék írni...

Nyelvész lettem, de sohasem akartam nyelvművelő lenni. Semmi nem vonzott az „Édes anyanyelvünk”-féle tanácsadó nyelvészkedés felé. Azután egyre gyakrabban hívtak a rádióba, hogy beszéljek a nyelvről. Beszéltem. És

ott ragadtam. Akik figyeltek, észrevették, hogy ez a nyelvművelés nem „az” a nyelvművelés (amellyel egyébként nincs bajom, csak én más vagyok). Ezért idővel (húsz éve) ki is terjesztettem nyelvstratégiává. Két életem lett itt is: a nyilvánosság előtt mint nyelvművelő jelentem meg, aki (törekvésem szerint érdekesen) beszél a nyelvről, a szűkebb tudományos közösség előtt pedig úgy, mint a mai antropológiai nyelvi jelenségek kutatója, elemzője, illetve a nyelvstratégia alapozója.

És közben tovább élt bennem a néprajzos is. Itt is igyekeztem új területeket bejárni: például a magyar pálinkakultúra feltárását, s ezzel kicsit szorgalmazni a megújulását.

A nyelvészet és a néprajz végül is az antropológiai nyelvészetben találkozott.

Nemrég újraolvastam Babits Mihály *A gólyakalifáját*. Igaz, személyiségemet nem érzem megosztva, de az ott olvasottak a párhuzamosságokra is igazak lehetnek: „Az életem olyan volt, mint egy álom, és az álmaim olyanok, mint az élet” (5.), „két életem van, két múltam” (45.), „éjszakának nevezhetem azt, ami a másik életemnek nappala volt” (75.), „Az én második énem története az elfeledett szavak története” (98.), „Nem borzasztó, hogy az ember elronthatja egész életét, akkor, mikor nem is tudja tisztán, mit ront el vele?” (147.), „Mondják, hogy néha éveket álmodik az ember egyetlen éjszaka... Elhatároztam, hogy olvasni fogok az álmokról, tudományos könyveket” (48.). Így tettem én is. Egy indiai utamon hirtelen elkezdtek érdekelni az álmaim. Antropológiai nyelvészeti meglátásaimat összekapcsoltam az álmokkal, s így létrejött a nyelvészeti álomkutatás. (Babits Mihály, *A gólyakalifa*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981)

A párosság benne van a létezésben. Például a Napban és a Holdban. Ázsia kultúráit kutatva természetszerűleg ez a jang-jin, Várkonyi Nándor továbbgondolásában a nő- és férfielv, sorsunk pedig „az összhang keresése a természettel, kísérlet a boldogság megteremtésére az anyag, a test eszközei által, a kielégülés, a megnyugvás elérésére a földi élet útjain (...) minden, ami helyes, termékeny, alkotó, a kettő egyensúlyából születik” (*Az elveszett paradicsom*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2009, 513–514).

Készült egy kis kötet rólam a *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások* 72. köteteként. Ebben Grétsy László azt írja rólam: „Kettő van belőle.”

Életünk, életem e kettősségek között zajlik, de Ázsiában megismertem a nálunk, Európában „kizárt harmadik törvényét” is: „itt a nyugati féltekén, jó kétezzer éve, minden döntésünkkel elvetünk egy (vagy több) másik esélyt – örökre. Soha nem tudjuk már meg, a szellem világának mely tájait tártuk volna még fel, ha nincs ez a nagy sietség, ha nem a célszerűség, hanem a megismerés szerényebb vágya vezet minket. Egészen bizonyos, hogy szellemi, érzelmi létezésünk határai szélesebbek lennének, s ez fizikai létünk minőségét is meghatározná. Magyarul: más lenne ma az egész emberi világ. (...) A kétértékű logikai gondolkodással egyirányú utcába futottunk, uralkodóvá tettük magunk fölött az egyirányú, lineáris időt” (Sári László, *Ázsiáról és a végtelenségről. Nyugat-keleti utazás*, Kelet Kiadó, Budapest, 2007, 205.). Ázsia-élményem mélyen bennem rejlett, most felébredt, vagyis most már európai és ázsiai is vagyok egyszerre.

Életemet a párhuzamosságok, csapongások, váltások ellenére egyébként szervesnek és harmonikusnak látom, mert az ember önigazoló, és minden úgy jó, ahogy történt, történik.